

БЪЛГАРИЯ

Доклад за състоянието
на биологичното
земеделие и
индустрия в България

Gefördert durch

Bundesministerium
für Ernährung
und Landwirtschaft

BUNDESPROGRAMM
ÖKOLOGISCHER LANDBAU

aufgrund eines Beschlusses
des Deutschen Bundestages

Информация

Редактори

Йоахим Ленц
Клаудия Нойманн

EkoConnect e.V.
Schützengasse 16
01067 Dresden
www.ekoconnect.org

Автори

Кристоф Арндт
д-р Стоилко Апостолов

Корекция

EkoConnect e.V.

Оформление и набор на текст

www.whateverworks.biz

Gefördert durch

aufgrund eines Beschlusses des
Deutschen Bundestages

Освобождаване от отговорност

Този доклад е финансиран от германското Министерство на храните и земеделието в рамките на проект **28210E001**.

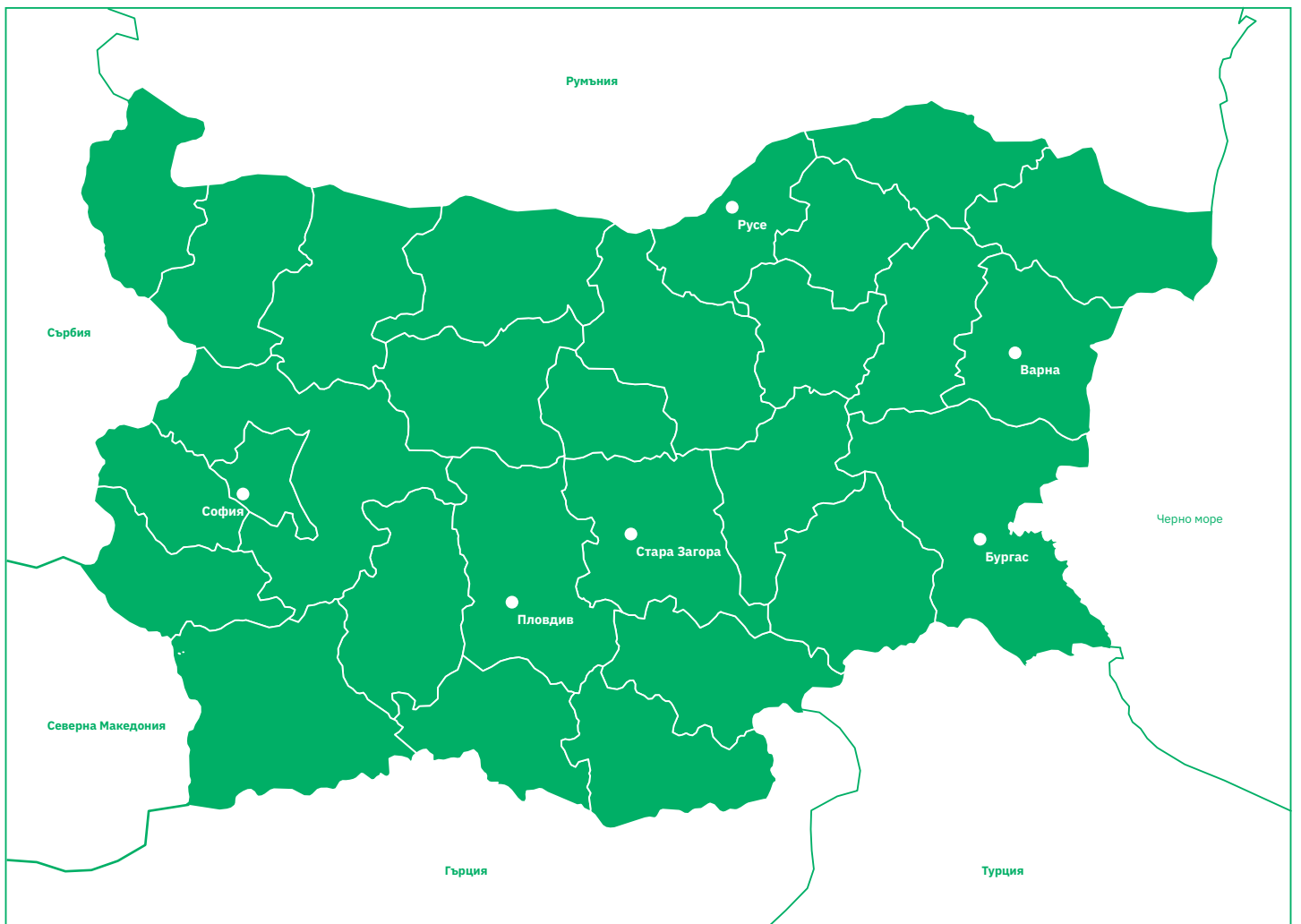
Този доклад е изготвен според най-добрите ни познания и убеждения. Въпреки това не можем да приемем никаква гаранция за точността, коректността или пълнотата на предоставената информация и данни.

Съдържание

A България: Факти и цифри	3
B История и развитие на биологичното земеделие в България	8
C Институции за биологично земеделие и храни	11
D Правна рамка и система за субсидиране на биологичното земеделие	13
E Контрол и сертифициране на биологичното производство	15
F Биологично производство	18
Производство на храни	
Вино	
Зърнени, маслодайни и бобови култури	
Плодове, ядки, зеленчуци	
Рози	
Други лечебни и ароматни растения и диворастящи	
Пчеларство	
Млечни и други животински продукти	
G Вътрешен пазар на биологичните продукти	31
H Извод	33
I Източници	34

България: Факти и цифри

Карта

Фигура 1: Карта на България

България е страна в Югоизточна Европа, която може да бъде разделена на следните области: черноморското крайбрежие на изток (с Варна и Бургас), плодородната Дунавска равнина на север, граничеща с Румъния, Стара планина в центъра, простираща се от запад на изток и югозападно от нея – София, както и триъгълната Тракийска равнина на югоизток от София, простираща се до турската граница (Пловдив и Стара Загора). Районът югозападно от София (Кюстендилската долина) е основният овощен район на страната (“овощната градина на България”). А още по на юг Пирин, Рила и Родопите образуват границата с Гърция.

Четирите най-важни града са София (1,2 млн. жители), Пловдив (0,32 млн. жители), Варна (0,31

млн. жители) и Бургас (0,18 млн. жители). Разстоянието от София до Варна е около 440 км. Разстоянието от столицата до населените места в съседните държави е много по-кратко: 160 км от София до Ниш (Сърбия), 245 км до Скопие (Северна Македония) и 295 км до Солун (Гърция). От Русе до Букурещ с 1,8 млн. жители са само 75 км. София има бавна железопътна връзка с Варна и Бургас. Завършена е магистрала между София и Бургас (Автомагистрала Тракия). Тя свързва София и с Одрин (Турция). Следващата магистрала, която ще бъде открита, е автомагистрала Европа, свързваща България със Сърбия и останалата част на Европа (очаква се през 2024 г.).

Статистически данни за страната

110.993 км²

Площ

6,5 милиона¹

Население: 6,5 млн. души (спад от 8,2 млн. души през 2000 г.)

73 %¹

Градско население

11.680 EUR²

БВП на глава от населението (2022 г., оценка)

71 %¹

Дял на БВП от услугите

24 %¹

Дял на БВП от промишлеността

5 %¹

Дял на БВП от селското стопанство

2,3 %

Субсидии от ЕС: 2,3 % от БВП (2021)

Българският лев (BGN)³

Валута

1 www.nsi.bg

2 www.imf.org

3 фиксиран курс към еврото от 1,95583 BGN за 1 EUR (обменен курс DEM/EUR); планира се левът да бъде заменен от еврото на 1 януари 2024 г.

Климат

България се характеризира с три климатични области: Континентална на север (Дунавска равнина), Средиземноморска на юг (Тракийска равнина) и умерена по Черноморското крайбрежие.

Северният континентален район има тенденция да се характеризира с по-големи годишни колебания в температурата и валежите в сравнение с другите части на страната. Годишните валежи са между 600 и 700 mm, като по-голямата част от тях падат между март и юли. Средните минимални температури през трите зимни месеца са под 0 °С, а средната максимална температура през август е 30 °С. Четирите месеца от юли до октомври са сухи.

Средиземноморският климат се характеризира със сухо лято. Годишните валежи са под 600 mm, като по-голямата част от тях падат между декември и май. Зимите са малко по-топли, но средната максимална температура през август не надвишава 30 °С. Сухите месеци продължават от юни до септември, като особено сух е август.

В крайбрежната зона валежите са почти равномерни през цялата година (около 600 mm годишно). Зимите са доста топли, а летните температури не са толкова екстремни, колкото във вътрешността на страната. Броят на сухите месеци се увеличава от 2 на север до 4 на юг.

Селско стопанство

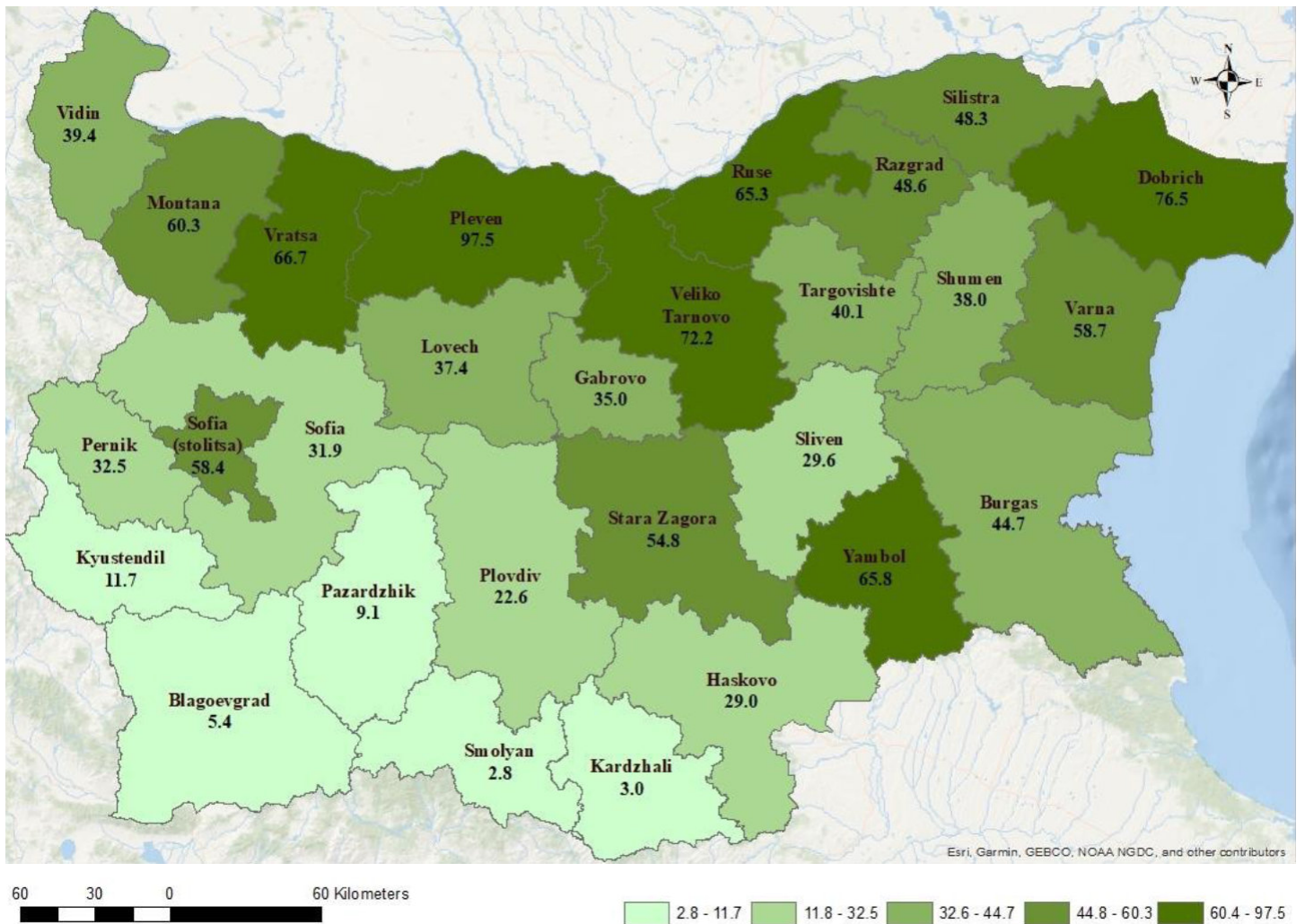
Една трета от територията на България е покрита с гори, а 55 % от територията е класифицирана със земеделско предназначение (6 млн. хектара, от които около 4 млн. хектара са за производство). Доскоро неизползваните пасища постепенно се връщат в производството. 136 000 хектара обработваема земя са оборудвани за напояване.

Преброяването на земеделските стопанства в България през 2020 г. показва, че селското стопанство на България се е променило значително през първите години от членството в ЕС с ясни тенденции към окрупняване. Според преброяването в страната има 132 000 земеделски стопанства, чийто среден размер се е утроил през последните десет години. Западната тракийска низина (Пазарджик, Пловдив, Хасково) и Пирин, Рила и Родопите се характеризират с малки стопанства (<30 ха в низината и <10 ха в планинските долини), докато стопанствата в Дунавската равнина са по-големи (>60 ха). От обработваемата земя 60 % се засяват със зърнени култури, а 31 % – със слънчоглед и други

технически култури. Това оставя много малко земя за фуражни бобови култури, които са необходими за поддържане на почвеното плодородие.

Средният брой на едрия рогат добитък в млечните ферми достига 20. Свиневъдството до голяма степен се осъществява на промишлено ниво, т.е. в стопанства без земя се отглеждат >70 % от всички свине. Малките стопанства играят важна роля в отглеждането на овце и кози (съответно 51 % и 66 %). Овчето мляко е доста важно в България. То съставлява 7,6 % от общото производство на мляко и производството му е стабилно през последните 10 години (Бюлетин 389, Министерство на земеделието).

Селското стопанство е предимно семейно, като делът на неплатения семеен труд е 79 %. Заетите в селското стопанство обаче застаряват (76 % от собствениците на стопанства са на възраст над 45 години) и този проблем ще се задълбочава в бъдеще.

Фигура 2: Карта на размера на земеделските стопанства от преброяването им през 2020 г. (Министерство на земеделието)

История

Освободена от вековното османско владичество, България получава своята независимост през 1878 г. През 1946 г. страната влиза в състава на ръководения от Съветския съюз Източен блок. В повечето обработваеми земи са създадени кооперативни стопанства. През 70-те години на XX в. кооперативните и държавните стопанства се сливат в по-големи единици, наречени аграрно – промишлени комплекси. След промените от 1989 г. и многопартийните избори през 1991 г. България

приема демократична конституция. Почти всички земеделски земи са възстановени на предишните собственици и вече са частни. Първоначално новата система не успява да подобри стандарта на живот или да създаде икономически растеж, а средното качество на живот и икономическите резултати остават по-ниски, отколкото по времето на комунизма. Едва след 2001 г. икономическите условия се подобряват значително. През 2004 г. страната става член на НАТО, а през 2007 г., след

Икономика и търговия

България продава повече на други страни от ЕС, отколкото купува от тях. Само при храните е обратното: 77 % от целия внос идва от ЕС, но само 59 % от целия износ отива в ЕС, като Германия и Румъния са най-важните дестинации (съответно 15 и 10 % от целия износ). Германия превъзхожда всички останали страни като произход на вноса.

Износът на селскостопански продукти и храни представлява само 15 % от целия износ. Заради дейностите на Лукойл, който внася руски петрол благодарение на дерогация от санкциите на ЕС, рафинира го до бензин и след това го реекспортира основно за Украйна, износът на горива се изстрелва от 6 % през 2021 г. до 13 % през 2022 г. Много по-важна обаче е преработващата промишленост (предимно електрическо оборудване и машини), която представлява повече от половината от целия износ. При селското стопанство и храните, както и при преработващата промишленост, България се превръща в нетен износител.

Стойност на българския износ (% | 2021 г.)

Фигура 3

История и развитие на биологичното земеделие в България

Първите инициативи за биологично земеделие идват от академичните среди и от международни проекти за развитие. По това време правителството все още силно защитава широко мащабното интензивно отглеждане на зърнени и маслодайни култури в Дунавската и Тракийската равнина. По-късно, когато държавата се включва, системата за субсидиране изглежда да причвява повече вреди, отколкото ползи за развитието на стабилен биологичен сектор.

В началото на 90-те години на миналия век основно интересът на академичните среди е бил насочен към биологичното земеделие в България. Още през последните години на социализма един професор от Аграрния университет в Пловдив (Стойчо Каров) създава Агроекологичен център (АЕЦ), който от 1994 г. управлява пилотна ферма за биологично земеделие (10 ха) и си партнира с други европейски земеделски университети (Холандия, Италия и Унгария) в изследователски проекти. Въпреки че България вече са се произвеждали биологични пестициди, концепцията за биологично земеделие е била напълно непозната за академичните среди. Първоначално целта на АЕЦ не е била да демонстрира биологично земеделие, а по-скоро интегрирано управление на вредителите с по-ниска употреба на химикали. През 1993 г. АЕЦ се присъединява към IFOAM, а по-късно пионери от АЕЦ създават неправителствената организация Екофарм, посветена изцяло на биологичното земеделие и популяризирането на биологичните технологии чрез обучения, семинари и преводна литература. До 2001 г., когато се появява първото национално законодателство за биологичното земеделие, АЕЦ също сертифицира стопанства. През 90-те години на миналия век около десетина ферми са сертифицирани от АЕЦ.

Друга движеща сила за развитието на биологичното земеделие са **проектите за развитие**, които през дванадесетте години от 1996 до 2007 г. са финансирани предимно от Швейцария и изпълнявани основно от FiBL. Тези проекти осъзнават, че не е достатъчно фермерите да се запознаят с принципите на биологичното земеделие, а трябва да се проведе цялостна програма, която първо да даде възможност на семейните стопанства да серазвият, тъй като много от заинтересованите от биологично земеделие нямат опит в земеделието, но са получили земя в процеса на приватизация. Един от швейцарските проекти (SOAP) спомага за създаването на "Биоселена" през 1997 г. – фондация, разположена в Карлово, която и до днес има за цел да съхранява и предава знания, свързани с биологичното земеделие. През 90-те години на XX в. тези три организации – АЕЦ, Екофарм и Биоселена – полагат основите в България на нова култура в отношението към земята, околната среда и храната.

Контекстът на проекта обаче е бил труден, тъй като селските райони през 90-те години на XX век са се борили с трудностите на прехода и трансформацията на постсоциалистическото земеделие с огромните проблеми на реституцията на частната собственост. Достъпът до финансиране и намирането

на пазари за биологични продукти са допълвали трудностите, с които са се сблъскали първите био фермери. В края на 90-те години на XX в. все още е нямало нито търсене, нито правна защита на биологичните продукти. Тъй като търговските банки по това време не финансирани семейни ферми, Швейцарската агенция за сътрудничество и развитие (SDC) създава кредитна линия и гаранционен фонд за фермерите, които преминават към биологично земеделие. След това същите фермери са получавали консултации от Биоселена.

За да се преодолеят проблемите с маркетинга, през 1999 г. е създадена кооперация с над 50 членове. След няколко години кооперацията се разпада и по-късно, през 2004 г., е създадена много по-малка кооперация, състояща се само от 9 семейства: Bio Bulgaria Oil за продукти от лавандула и роза, която е по-успешна.

Държавата започва да проявява интерес към биологичното земеделие едва след 2000 г. Законодателството за биологичното земеделие е прието през 2001 г. (Наредба 22 и 35). С програмата за присъединяване към ЕС (САПАРД) от 2001-2006 г. в селскостопанския сектор, а оттам и в биологичното земеделие, започват да постъпват средства от ЕС. Създава се система за субсидиране на биологичното земеделие, която е била (и все още е) крайно бюрократична, със строги мерки за контрол и прекомерни санкции. Правителството не обръща внимание на много важния аспект на сътрудничеството с дребните производители – нещо, което е от решаващо значение за успеха на биологичното земеделие. Чрез системата за субсидиране биологичните земеделски производители са превърнати по-скоро в конкуренти (за ограничени субсидии), отколкото в съюзници (със сходни проблеми и нужди). Днес анализаторите твърдят, че фокусът върху субсидиите е попречил на формирането на обща идентичност, появата на структури за биологичен маркетинг и по-широко обществено и политическо признание (Стоева, 2016).

След присъединяването към ЕС през 2007 г. е приет Национален план за развитие на биологичното земеделие, чиято цел е до 2013 г. да бъдат обхванати 8 % от земеделските земи. Въпреки това са постигнати само 1,1 %. Днес, когато ЕС иска да стигне до 25 % биологични площи, България може да предложи само 1,7 %.

От 2010 г. насам площите с биологично земеделие нарастват, най-вече поради големите производители на слънчоглед и зърно, които са заинтересовани да се възползват от субсидиите.

Основни етапи в развитието на биологичното земеделие

Фигура 4

Пример за това е производител на 2 200 ха зърно и един от големите търговци на агрохимикали в Североизточна България, който навлиза в биологичния сектор. Те първи са се отказали от биологичното производство, когато субсидиите не са били предоставени своевременно. Подсекторът на ароматните растения (рози) и пчеларството са се оказали по-надеждни двигатели на растежа на развитието на биологичното земеделие.

След години на растеж непредсказуемостта на размера на субсидиите, както и системните проблеми, свързани с ниската конкурентоспособност на биологичните стопанства, недостатъчно развитите пазари и нефункциониращите вериги за доставки, доведоха до спад в броя на операторите (от 2016 г.), в биологичните площи (от 2018 г.) и в броя на биологичните пчелини (от 2019 г.). Последната цифра за началото на 2023 г. е 4 841 сертифицирани биологични оператори, около 86 000 хектара земя, 230 000 пчелни кошера, 10 000 говеда и 20 000 овце.

От 1998 г. на **пазара** започват да се появяват сертифицирани биологични пакетирани продукти с бебешка храна Hipp. Те успяват да направят биологичните продукти популярни сред потребителите в България. От 2004 г. насам се правят няколко опита за продажба на български биологични продукти по официални канали за продажба. Всички те обаче рано или късно се провалят, докато през 2006 г. компанията за биологични храни “Био

България” (марка: “Хармоника”) не започва да предлага на пазара биологично кисело мляко. Сега в почти всички магазини в България има 150 български продукта с марката Хармоника. В много от тях се продават и продуктите на другата значима българска компания за биохрани Smart Organic (различни марки), която е активна от 2010 г. насам.

Фигура 5: Биологично мляко на Био България ООД

Развитие на биологичното земеделие в България (2003–2022 | ха)

Фигура 6

Институции за биологично земеделие и храни

Асоциациите играят важна роля в България, за да помагат на земеделските стопани и други участници да защитават интересите си пред правителството и да обменят знания там, където държавата не успява.

Освен двете асоциации с биологични фермери, съществуват около 15 подсекторни асоциации и редица фондации, работещи в полза на биологичното земеделие.

Най-важната организация, в която членуват около 300 производители, е **БАБ**. Основател и председател на БАБ е биологичният винопроизводител, екоактивист и депутат от Зелената партия на България в националния парламент на страната Албена Симеонова. Вицепрезидент е производителката и преработвателка на биологични рози Веселина Ралчева. Асоциацията има двама служители и се занимава предимно с представяне на позицията на малките биологични стопанства при разработването на схемите за държавно подпомагане. Въпреки това в рамките на асоциацията се осъществява и значителен обмен на знания; когато авторите попитаха земеделските производители към кого се обръщат за въпроси относно технологиите и процедурите за субсидиране, отговорът беше предимно: към основателите на БАБ.

На по-късен етап около 50 земеделски стопани се отделят от БАБ и през 2018 г. основават друга асоциация: **Национална Био Асоциация**. Членовете на асоциацията са предимно от подсекторите плодове и зеленчуци. Освен това са възникнали около **15 подсекторни асоциации**, представляващи предимно различни стокови групи (биологични пчелари, млекопроизводители, производители на

градинарски продукти). Съюзът на градинарите (Мариана Милтенова) е едно от тях. Той помага на членовете си да участват в международни търговски изложения (напр. Fruit Logistica 2023) и наскоро популяризира български сертифицирани биологични плодови сокове в Емирствата, Израел, Китай и Австралия.

Нито едно от горепосочените сдружения не притежава частен биологичен стандарт. Следователно членството в дадена асоциация не се използва за маркетинг. Биологичните продукти на пазара не носят етикети на асоциацията.

Сред фондацииите най-важна е **Биоселена**. Тя е създадена още през 1997 г. в София като хранилище на знания за биологичното земеделие и оттогава изпълнява тази роля. Сега се ръководи от д-р Стоилко Апостолов и главният ѝ офис е в Карлово. Още от самото начало получава швейцарска подкрепа и става един от собствениците на втория по големина контролен орган в България Балкан Биосерт. И до днес Биоселена е предпочитан партньор на FiBL за всеки проект, изпълняван в България. Това е осигурило известни приходи за фондацията, но общата ситуация в сектора не позволява на организацията да предлага пълния

набор от услуги на заинтересованите страни. Една от редовните дейности на Биоселена е организирането на фермерски пазар в София всяка сряда, както и на фестивал на биологичното земеделие веднъж годишно.

Фондация **ФАЕЛ** също е помогнала за популяризирането на биологичното земеделие в България, но на много по-ниско ниво, тъй като се основава на доброволния ангажимент на проф. Димитър Хаджиниколов и други. Всяка година ФАЕЛ организира лятно училище по биологично земеделие, в което учениците се докосват до биологичното земеделие и се запознават с ферми-пионери.

12 асоциации са подписали Меморандум за разбирателство, за да изградят **единство** между заинтересованите страни в областта на биологичното производство и да гарантират, че представляват интересите на сектора пред министерството. Сред 12-те организации е и Асоциацията на контролитращите лица, в която членуват 7 от 15-те контролиращи лица, за да се противодейства на тежестта на документалните изисквания, които Министерството налага на производителите и техните контролиращи лица (глава Д). Единодействието се счита за много важно, тъй като Националната асоциация на зърнопроизводителите, представляваща едромасщабното конвенционално земеделие, се радва на изключително силно лоби в България, което доведе до практическа липса на държавна подкрепа за укрепване на биологичния сектор.

Схемата за подпомагане от **Министерството** е разгледана в глава Г. Освен субсидиите досега не се е случило много. Националната служба за съвети в земеделието (НССЗ) към министерството не е предприела никакви стъпки за започване на опити и демонстрации за биологично земеделие. Единствената подкрепа, която земеделските стопани могат да очакват от НССЗ, е помощ при попълването на заявления за субсидии за биологично производство. Регионалните служби на НССЗ не разполагат с персонал, специализиран в областта на биологичното земеделие, а материалите, с които разполагат за биологичното земеделие, са остарели и неактуални. В европейския проект Платформа за обмен на знания в областта на биологичното земеделие (↪) българският партньор е Биоселена, а не НССЗ.

Лъч надежда е просторният щанд на страната на Biofach 2023, който Министерството на земеделието организира за първи път от десет години насам. На щанда присъстваха 18 биологични производители.

Нито един от трите **университета** в България, подготвящи земеделски производители (Аграрният университет в Пловдив, Лесотехническият университет в София и Тракийският университет в Стара Загора), в момента нямат действащи учебни програми по биологично земеделие. В Пловдив и Стара Загора просто нямат достатъчно студенти, които да запълнят програмата. Въпреки това, с помощта на FiBL, учебните планове на отделните курсове са били адаптирани, за да се включат някои добри международни практики в избрани учебни курсове.

В рамките на Селскостопанската академия България разполага с 25 специализирани **научноизследователски института** в областта на селското стопанство. Само три от тях са споменати от биологичните фермери за някаква практическа подкрепа: Институтът по зеленчукови култури "Марица" в Пловдив провежда някои опити за биологично производство и предоставя биологични семена. Също така Институтът по земеделие в Кюстендил продава разсад за овощни дървета от сортове, подходящи за биологично земеделие. И накрая, Институтът по планинско животновъдство и земеделие в Троян е помогнал на производителите на биологично сирене с разработването на краен продукт.

Важен доставчик на торове и препарати за биологичното земеделие е Амитаца (↪). Компанията предлага широка гама от биологични инсектициди и фунгициди, както и полезни насекоми, акари и нематоди.

По отношение на **инвестиционното финансиране** за предприемачи в областта на биологичното земеделие не е създадена специална програма. Въпреки това може да се отбележи, че 4 български банки държат около 70 % от пазара на кредитиране в селското стопанство: KBC (Белгия), UniCredit (Италия), ProCredit (Германия) и DSK (Унгария). Особено ProCredit Bank стои зад някои от най-впечатляващите инвестиции в биологичното земеделие в България. През 2022 г. банката получи кредитна линия в размер на 60 млн. евро от Европейска банка за възстановяване и развитие за инвестиции в МСП.

Правна рамка и система за субсидиране на биологичното земеделие

Българската система за субсидиране на биологичното земеделие е източник на спорове. През последните години плащанията на площ варират. Решенията в последния момент и непредсказуемостта на субсидиите за биологично земеделие превръщат субсидиите в слаб инструмент за политическо управление. Освен това стопанствата често разчитат на субсидиите като обезпечение за банкови заеми и ако те не са добре дефинирани за следващите години, биологичните стопанства трудно ще си осигурят заеми.

Министерството на земеделието е компетентният орган, който отговаря за прилагането на европейското и националното законодателство в областта на биологичното производство, както и за одобрението и надзора на всички частни контролни органи. Понастоящем дирекцията за биологично земеделие се оглавява от Лора Пастухова. Тъй като България е част от ЕС от 2007 г., законодателството на ЕС за биологичното земеделие се прилага изцяло. През 2021 г. интердисциплинарна работна група предложи промени в националния закон, за да се отразят новите правила от 2018 / 848 г., но препоръките ѝ до голяма степен бяха пренебрегнати от министерството.

В България и трите общи термина за биологични продукти “Биологичен”, “Органичен” и “Еко” са защитени; въпреки че “Биологичен” е този, който се използва най-често. Глобата за липса на валиден сертификат за биологично производство, когато се използват “Биологичен”, “Органичен” и “Еко”, е около 5000 евро. Всички биологични продукти, продавани на дребно, трябва да бъдат опаковани и етикетирани. Продажбата на килограм в непакетиран вид е разрешена с етикет за биологична продукция само ако се продава директно от производителите или от магазини, сертифицирани

като търговци на биологична продукция. Биологичните продукти, продавани в България, трябва да бъдат етикетирани с логото на ЕС за биологично земеделие. Съществува национален етикет за биологично производство (калинка), но производителите не го използват.

Подпомагането се ограничава основно до субсидии за преминаване към биологично земеделие и поддържането му. Невъзможността да се осигурят плащания на площ обаче доведе до намаляване на биологичните площи от 2018 г. насам. За настоящия Стратегически план за развитие на земеделието и селските райони за периода 2023–2027 г. са предвидени над 406 млн. евро за биологично земеделие (в сравнение с едва 168 млн. евро за 9-те години от 2014 г. до март 2023 г.), от които 331 млн. евро за биологично растениевъдство, 41 млн. евро за биологично производство на преживни животни, постоянни пасища и фуражни култури, както и 34 млн. евро за биологично пчеларство. Други 40 млн. евро са предвидени за инвестиции в биологична преработка. Плащанията за поддържане на биологично земеделие ще варират от 177 евро / ха за бобови култури и 257 евро за маслодайни култури до 1182 евро / ха за плодове и горски плодове и 1679 евро / ха за отопляеми оранжерии за зеленчуци.

За да се избегне изчерпването на наличните средства от големите зърнопроизводители, биологичните асоциации гарантираха, че плащанията ще бъдат в полза на малките и средните стопанства. Например за полските едроплощни култури има 100 % плащане за първите 100 ха, 50 % за следващите 150 ха и 10 % за цялата земя над 250 ха.

По обща инициатива на редица заинтересовани страни в областта на биологичното земеделие (сред които и БАБ) Министерството възнамерява да подкрепи пазара на биологични продукти чрез програма за хранене с биологични продукти в детските градини през периода 2023–2027 г. В бюджета са предвидени 30% по-високи държавни субсидии за тези детски градини, които сключат договори за биологична храна. Предвижда се броят на детските градини, включени в тази програма, да нараства със 100 всяка година. Очакват се значителни ползи: планирани продажби за производителите и промяна на представата на потребителите, че биологичните храни са нещо само за висшата класа.

Това е само една от няколко мерки, разработени от заинтересованите страни в областта на биологичното производство през юли 2022 г. като част от Националния план за действие за биологично производство до 2030 г. Една от първите дейности в рамките на този план е български щанд на BioFach 2023, национална конференция по биологично земеделие в Пловдив и други събития, които ще се проведат от 2023 г.

Фигура 7: Българско биологично козе сирене на изложението BioFach 2023

Контрол и сертифициране на биологичното производство

Начинът, по който Министерството на земеделието контролира 15-те частни контролиращи лица свидетелства за липса на връзка с реалността: Документалната тежест както за биологичните оператори, така и за контролните органи, е бюрократична и не се среща другаде в Европа. Административните изисквания на министерството, както и прекомерните санкции за документални неточности, са причина през последните години 5 европейски контролиращи лица да напуснат България и броят на операторите да намалява непрекъснато от 2016 г. насам.

Министерството на земеделието отговаря за надзора на всички частни контролиращи лица, докато контролът на биологичните продукти на пазара (етикетиране и представяне) и процедурите за внос от трети страни са делегирани на Българската агенция по безопасност на храните.

Министерството управлява национална **онлайн база данни на всички сертифицирани** (понастоящем 4841 сертифицирани оператори). Софтуерът е лошо проектиран и няма възможности за филтриране. **Онлайн базата данни за биологични семена и производители на семена** към момента на изготвяне на доклада беше неизправна.

Министерството е лицензирано 15 контролиращи лица (частни дружества). Това е доста голям брой за сравнително малък брой оператори и създава огромна конкуренция. Три контролиращи лица (КЛ) имат по-малко от 35 клиенти. Първият лиценз през 2003 г. е даден на SGS България. През 2005 г. го последва Балкан Биосерт. Това КЛ заслужава известно внимание, тъй като е първият национален орган за контрол и

сертификация, създаден с помощта на швейцарския орган за контрол и сертификация IMO по един от швейцарските проекти, изпълнявани от FiBL. Балкан Биосерт е дружество с ограничена отговорност, а акционери в него са неправителствени организации

Инфо

онлайн база данни на всички сертифицирани

www.bioreg.mzh.government.bg/Home/DataBaseList

Онлайн базата данни за биологични семена и производители на семена

www.bioseeds.mzh.government.bg

Контрол и сертифициране на биологичното производство

(Биоселена), търговци и частни лица, които са поставили началото на биологичното земеделие в България. Идеята е да се намалят разходите за сертифициране на земеделските стопани, като в същото време се гарантира качеството на услугите, които клиентите очакват от швейцарско КЛ. Днес Балкан Биосерт има дъщерно дружество в Северна Македония.

Освен това 29 компании са сертифицирани по американския стандарт NOP от Ceres (16), Ecosert (7) и Control Union (6). Почти всички те са за производство на рози и други ароматни растения. По данни на Международната биодинамична федерация Demeter през 2023 г. има 2 дружества и 470 хектара, сертифицирани по Demeter (предимно бадеми, орехи и лавандула).

Регистрирани контролни органи в България и брой на сертифицираните от тях оператори през 2023 г.

Име на КО на английски	Име на КО на сайта Министерство на земеделието*	Код	Офис в България	Държава	Сертифицирани оператори
Balkan Biocert	БАЛКАН БИОСЕРТ www.balkanbiocert.com	BG-BIO-02	Plovdiv	BG	786
Q Certification	КЮ СЕРТИФИКАЦИЯ www.qscert.com	BG-BIO-03	Plovdiv	I	69
Ceres	СЕРЕС www.ceres-cert.com	BG-BIO-04	Sofia	D	189
Control Union Certifications	Контрол Юнион www.controlunion.com	BG-BIO-07	Sofia	NL	110
Biohellas	БИОХЕЛЛАС www.bio-hellas.gr	BG-BIO-10	Plovdiv	GR	621
SGS Bulgaria	СЖС БЪЛГАРИЯ www.sgs.bg	BG-BIO-14	Sofia	CH	58
Bulgarkontrola	БУЛГАРКОНТРОЛА www.bulgarkontrola.bg	BG-BIO-15	Sofia	BG	11
Agency for Organic Certification	АГЕНЦИЯ ЗА БИОЛ. СЕРТ. www.abcbg.net	BG-BIO-17	Varna	BG	255
Cosmocert	КОСМОСЕРТ www.cosmocert.bg	BG-BIO-18	Sofia	GR	562
Makom Certification	МАКОМ СЕРТИФИЦИРАНЕ www.makom.bg	BG-BIO-19	V. Tarnovo	BG	1.400
Agro Organic Control	Агро Органик Контрол www.agro-organic.com	BG-BIO-20	Yambol	BG	213
Bio Certification	Био Сертификейшън www.biocertification.eu	BG-BIO-21	Plovdiv	BG	255
Nutramed	НУТРАМЕД www.biocert.nutramedbg.com	BG-BIO-22	Plovdiv	BG	257
Global Sert	Глобал Серт www.globalsert.bio	BG-BIO-23	Plovdiv	BG	34
Organic Cert	ОРГАНИК СЕРТ www.organic-cert.eu	BG-BIO-24	Shumen	BG	22
				Total	4.841

Фигура 8

* Изписване на български език е необходимо за търсене на сертификата на уебсайта на министерството:
<https://bioreg.mzh.government.bg/Home/DataBaseList>

Лошо разработената система на Министерството на земеделието, в която липсва всякакъв досег с реалността за това как КЛ трябва да отчитат данните, както и прекомерните санкции за документални неточности, за които не се е чувало в други страни от ЕС (вж. карето), са довели до непрекъснат спад в броя на сертифицираните оператори от 7 161 през 2016 г. до сега, когато те са едва 4 841. Също така редица реномирани европейски КЛ са напуснали България през последните години, тъй като са сметнали, че не е икономически изгодно да спазват изискванията. BCS Öko Garantie (BG-BIO-06) напуска през 2018 г., Austria Bio Garantie (BG-BIO-16) през 2019 г., Bioagricert Italia (BG-BIO-13) през 2019 г., Ecogruppo Italia (BG-BIO-12) през 2021 г. и Lacon (BG-BIO-05) през 2022 г.

Абсурди в настоящата система за контрол, които операторите и техните КЛ трябва да изпълнят:

- 1. Сертифицирането на биологични продукти и кандидатстването за субсидии са взаимосвързани. Те се основават на кадастрални имоти. Един парцел обаче обикновено се състои от много (до 50 или повече) различни кадастрални имота.
- 2. За целите на кандидатстването и отчитането операторите и КЛ трябва да използват 3 различни системи за идентификация за всяка единица земя: Кадастралния идентификатор, идентификатора на биологичния регистър на министерството и идентификатора, създаден от Разплащателната агенция. Данните трябва да се въвеждат ръчно (няма възможност за експорт на данни), не само веднъж, но и многократно всяка година; едно заявление за субсидия може лесно да достигне 40–50 страници.
- 3. Грешките при въвеждането на данни не могат да бъдат променени, след като наборите от данни са качени; трябва да се подаде искане за коригиране на данните; след това се сформира комисия, чието решение трябва да бъде подписано от министъра; едва тогава системата се отключва, за да може грешката да бъде коригирана; този процес може да отнеме 2–3 месеца.

- 4. Всяко несъответствие на данните в регистъра на Разплащателната агенция и на министерството води до загуба на субсидия не само за съответния парцел, но и за цялото стопанство.
- 5. Проверката от страна на КЛ трябва да се извършва по време на прибирането на реколтата; това обаче често е физически невъзможно.
- 6. Всички прибрани количества трябва да се записват за парцел, но това често не е разумно, например в зеленчукопроизводството, когато на един парцел се отглеждат много различни култури и се прибират избирателно за по-дълъг период от време. Операторите трябва да информират КЛ за всички промени в стопанството (с изключение за новородени животни, за които срокът е 3 месеца) само в рамките на 10 дни.
- 7. Преди края на преходния период трябва да се извършат анализи на остатъци от пестициди и почвени замърсители от поне една култура и ако анализът доведе до две стойности от 1 ppm или по-високи (напр. от отклонение), преходният период започва отново за всички култури в стопанството.
- 8. Оценката на риска с 66 въпроса е задължителна за всеки оператор, въпреки че това няма реално въздействие върху изискванията за инспекции и документация.

Фигура 9: Ферма за биологични зеленчуци „Софина“ и собственикът Стоян Симеонов

- 9. Цели стопанства могат да бъдат десертифицирани за дребни проблеми, като например липсваща фактура. Това отново води до санкции под формата на неизплатени субсидии за цялото стопанство.
- 10. Стопанствата в България са обект на неприемливо голям брой проверки, не само от КЛ, но често и дирекция “Биологично земеделие” на Министерството, придружаваща инспекцията на КЛ, както и от Разплащателната агенция.

При тези тромави изисквания Кристиян Жеков от Асоциацията на контролните органи казва: “В България биологичното земеделие съществува, защото контролните органи работят.”⁴

Фигура 10: Биологични месни продукти на седмичния фермерски пазар на Биоселена

4 Източник: Собствени интервюта с контролни органи и земеделски производители през 2023 г.

Биологично производство

България е добре позната най-вече със своето световноизвестно биологично розово масло, което е незаменимо в парфюмерийната промишленост. През последното десетилетие обаче се появила редица успешни биологични предприятия, особено в областта на производството на храни, пчеларството и износа на мед, както и производството и преработката на ядки и плодове. Бавно пазарът се завладява и от биологични млечни продукти, както и от месни специалитети.

Производство на храни

Без две от предприятията за производство на храни биологичният сектор в България нямаше да бъде това, което е днес: Био България и Сمارт Органик. Двете компании бяха посетени и бяха интервюирани лицата, вземащи решения. Био България използва предимно преработка по договор (около 20 фабрики), тъй като в страната има достатъчно капацитет за преработка от висок клас. Само една малка мандра край София се управлява от самата компания. За разлика от тях Смарт Органик изцяло преработва в собствения си нов завод, разположен в Княжево, квартал на София. И двете компании имат млад мениджмънт с визия и стратегия и са чувствителни към въпросите на устойчивостта по отношение на снабдяването, опаковането и транспорта.

Био България ООД

Началото е поставено през 2006 г., когато пенсионираната професионална тенисистка Магдалена Малеева (№ 4 в световната ранглиста) иска да види био български млечни продукти по рафтовете на местните магазини. Тя основава компанията заедно с Методи Методиев и Любомир Ноков, а Биоселена осъществява връзката с първите биологични ферми, които доставят мляко. Сега компанията предлага 150 продукта (само биологични), които се продават предимно под марката Хармоника. Компанията се фокусира върху български хранителни продукти, използвайки традиционни селски рецепти (например известната разядка с чушки "Лютеница" или зърнената напитка "Боза"). Най-продавани са биологичните млечни продукти и гамата от плодови сиропи на Хармоника. Идеята на компанията е да се снабдява с местни продукти, ако има такива в България. Въпреки че продуктите присъстват във всички вериги супермаркети (с изключение на Кауфланд), компанията се опитва да реализира по-голямата част от оборота си в малките магазини, 800 от които в момента се зареждат редовно. Част от износа на продукти под собствена марка (напр. KoRo) отива в Германия, Италия, Испания, Полша и Дубай.

- Марка: Хармоника
- Годишен оборот: 5 млн. евро

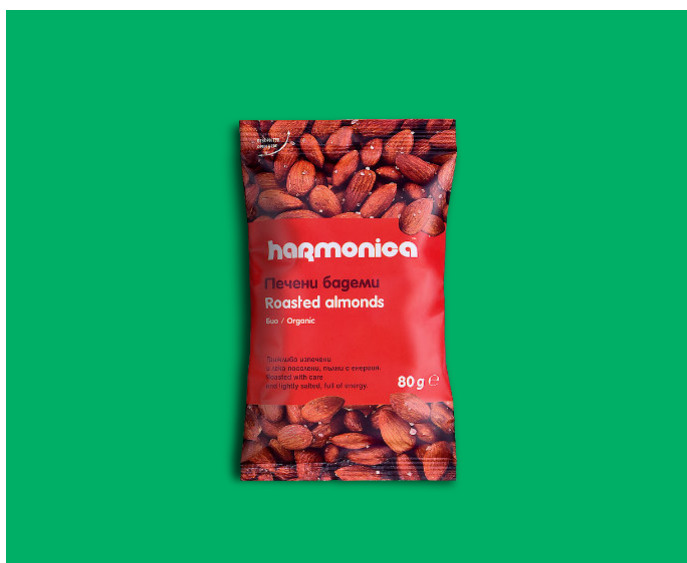
www.harmonica.bg

Фигура 11: Анелия Хаджиева, мениджър на веригата за доставки в Био България ООД, с Кристоф Арндт от ЕкоConnect

Фигура 12: Био бадемово масло Harmonica

Фигура 13: Биологични бадеми Harmonica

Смарт Органик АД

Създадена през 2009 г, след като основателят и главен изпълнителен директор Яни Драгов се завръща от Германия, където учи математика и икономика. Идеята му е да произвежда удобни и модерни хранителни продукти, които да са по-достъпни. Повече от 320-те продукта са вегански и изцяло биологични. В помещение с площ 6000 кв.м. се произвеждат и опаковат продукти (барове, бисквити, snacks, основни храни) по 5 продуктови линии. 60 % от оборота идва от износ (в около 60 държави). Годишно се произвеждат 20 млн. барове. Дружеството купува зърно, слънчогледови ядки, бадеми, лешници и орехи от български биологични фермери чрез предварителни договори. Освен 33-те собствени марки, компанията произвежда и продукти за частните марки на веригите за търговия на дребно (напр. за Lidl, Billa, Alnatura, KoRo). Lidl е най-важният единичен клиент на компанията не само в България, но и в Германия. Смарт Органик е и вносител на немските марки Dennree, Vivani, Yogi Tea.

- Марки: BIOKLASA, bett'r, Roo'bar, dragon, KOOKIE CAT, Smart Organic, Kurabiinitsa, Frudada
- Годишен оборот: 30 млн. евро

www.smartorganic.com

Фигура 14: Барче на Smart Organic, произведен за марката Alesto на Lidl

Тези две компании са само най-успешните от редица креативни млади предприятия, които произвеждат уникални биологични хранителни продукти. Фруктовите и шоколадовите барове се оказаха сегмент, в който българските предприятия могат да бъдат конкурентоспособни на международно ниво.

Семейното предприятие **Агарикус БГ ООД**, което участва в изложението Biofach 2023, произвежда биологични барове и snacks в непосредствена близост до София. То работи само за частни марки. Компанията стартира през 2015 г. със самостоятелно разработени продукти в собствената кухня, а през 2020 г. се премества в модерно съоръжение с напълно автоматизирана линия за производство на сурови барове. 95 % от продукцията се изнася за Европа, основно за Германия. **Livity** е български производител на три вида биологични барове, който развива дейност от 2014 г. насам. Компанията е основана от Красен Кюркчиев, известен български създател на марки.

Друг продукт, който има голямо разнообразие, са кремове от ядки и шоколад. Биологичните кремове за мазане от ядки на **Dr Keskin** могат да се намерят практически във всяка верига супермаркети в цяла България. Компанията основно внася и изнася хранителни продукти, но разполага и с малък завод за преработка на ядки и плодове. Повечето продукти са конвенционални, но 45 от тях са сертифицирани като биологични (кремове от ядки, мюсли, семена и ядки).

RAD-MAR е семейна компания от Добрич, в близост до Черно море. Фирмата произвежда тахани и масла от ядки под своята марка Белун, но най-вече произвежда такива продукти за собствена марка. Суровините са вносни (биологични фъстъци, сусам и фурми) или местно производство (бадеми, лешници). Някои биологични лешници и орехи се отглеждат в собствена ферма в Добрич. По-голямата част от продуктите се изнасят като суровини за хлебопроизводството, сладкарството и сладоледа в други страни от ЕС.

В България се произвежда и занаятчийски биологичен шоколад: Venjамissimo е марката на **Bio Benjamin** в София, произвеждаща 20 шоколадови продукта на високи цени, които се предлагат почти във всички супермаркети, всички биологични и веган. Само отчасти биологични са продуктите на **Гайо шоколад**, малка шоколатерия от Пловдив.

Rostar BG е основно дистрибутор на бързооборотни стоки в България, но компанията също така опакова и произвежда биологични храни в България, като ги продава под две биологични марки "И нищо повече" с 45 биологични продукта от сухия асортимент (предимно вносни), както и MIGIBI с 20 сладки и солени продукта от бисквити, мъфини и крекери, изпечени в България.

Компанията **BioStyle** е специализирана в производството на вегански хранителни продукти в с. Брестовица край Пловдив. Под марките на компанията Amore се произвеждат зърнени закуски, бонбони (някои от тях с българско биологично розово масло) и безглутенови бисквити (общо около 25 продукта). Освен това се произвеждат и вегански саламени пръчици. BioStyle е основана от младата двойка Евгения и Димитър Стаменови през 2012 г. и е изцяло посветена на биологични и вегански храни. Суровините се доставят предимно от България, а продуктите се изнасят в 15 държави.

И накрая, младата компания от София **Rocket Food** заслужава да бъде спомената. Тя е създадена, за да произвежда хипер вегански хранителни продукти (без глутен, без соя, без ГМО, без лактоза)

чрез обработка под високо налягане. Два от тях са биологични (боза и хумус) и могат да бъдат намерени в някои големи масови магазини за търговия на дребно в София.

Инфо

Агарикус БГ

www.agarikus.com

Livity

www.livitybar.com

Dr Keskin

www.keskin.bg

РАД-МАР

www.belun.bg

www.nutbutters.eu

Bio Benjamin

www.biobenzamin.com

Гайо шоколад

www.gaillotchocolate.com

Rostar BG

www.andnothingmore.eu

www.migibi.eu

BioStyle

www.biostyle.bg

Rocket Food

www.rocketfood.eu

Вино

Тракийската долина е най-големият и най-старият винарски район в България. Археологическите данни сочат, че тук преди 7000 години траките са произвеждали вино. Други лозарски райони са Розовата долина (на север от Тракийската долина), Дунавската равнина, Черноморието и долината на река Струма (Югозападна България).

В България има около 2800 хектара биологично грозде за производство на вино (спад от 5400 хектара през 2016 г.). По размер на лозята България на 9-та позиция в Европа, с малко повече от Румъния. При сравняване на различните вина, които винарните предлагат, се оказва, че биологичните вина често принадлежат към по-евтината гама на винарните. При биологичното производство намесата е сведена до минимум, като се използват естествени винени дрожди, а не високоефективни щамове. Намесата на технолозите в процеса на ферментация също е ограничена, което повишава уникалния профил на всяка реколта. Първите биологични лозя в България са сертифицирани през 2007 г., а през 2010 г. се появяват и първите биологични вина в страната.

Винарски изби с биологични продукти на пазара:

Орбелус

в долината на река Струма е една от най-известните биологични винарни в България. Компанията отглежда 30 ха биологично грозде и произвежда само биологични вина. Тя е сертифицирана за биологично производство от 2010 г.

www.orbelus.bg/en

Edoardo Miroglio

в Тракийската низина. Италианският предприемач създава 220 ха нови лозови масиви от 2002 г. насам с бутиков хотел и изба в центъра. От 2013 г. Edoardo Miroglio получава сертификат за биологично производство за около една трета от лозята и започва да произвежда 3 нови биологични вина. Плановите са от 2023 г. нататък броят им да се увеличи до 50 %.

www.emiroglio-wine.com

Фигура 15: Лозови масиви на Edoardo Miroglio с хотел в центъра

Катаржина Естейт

в Тракийската низина, близо до границата с Турция. Винарната е открита през 2006 г., а през 2012 г. част от лозята (85 ха) преминават към биологично производство. Първата реколта вино, произведено от биологично отгледано грозде, е през 2015 г. Биологичните вина се продават под марката Callisto.

www.katarzyna.bg

Дамяница

в долината на река Струма, биологично производство от 2012 г.

www.damianitza.bg

Загрей

в Тракийската низина, биологично от 2010 г.

www.zagreus.org

Тера Тангра

в Тракийската долина, частично биологично.

www.terratangra.com

Бошкилов

в долината на река Струма, биологично от 2017 г.

www.vini-boshkilov.com

Албена Симеонова

30 ха изцяло биологично лозе в Дунавската равнина, биологично от 1999 (това е компанията на председателя на Българска асоциация биопродукти – БАБ).

Зърнени, маслодайни и бобови култури

Въпреки големите площи за производство на зърно в България, особено в Дунавската равнина (1,9 млн. хектара се засяват със зърно всяка година в България), биологичното производство на зърно се осъществява само върху около 10 000 хектара (спад от 30 000 хектара през 2016 г.). Това е много ниско ниво и е причина биологичните площи да са едва 1,7 % от общата площ. Трудно е да си представим, че този дял ще нарасне значително, ако зърнопроизводителните (смесени) стопанства не преминат в значителен брой към биологично земеделие. Румъния, северната съседка на България, има повече от 12 пъти по-голяма площ, заета с биологично зърнопроизводство. Производителите на биологично зърно се сблъскват с ниски добиви и зависимост от външни ресурси, тъй като почти няма стопанства, които да практикуват кръгово земеделие с животновъдство.

Позиция на България в Европа по размер на биологичното производство (2023 | ха | брой)

Тип биологично производство	Позиция в Европа
Биологични зърнени култури	25
Биологични бобови култури	16
Биологични маслодайни култури	15
Биологични плодове	8
Биологични ядки	5
Биологични зеленчуци	17
Биологични лечебни и ароматни растения	1
Биологични пчелни кошери	1
Биологични млечни крави	21
Биологични млечни овце	16

Фигура 16

Понастоящем в България е трудно да се продаде дори биологично брашно. То на практика не съществува по рафтовете на супермаркетите. Установено бе, че само **Ecosem** и **Флора** предлагат

българско брашно (пшенично и динкелово). Goodmills Bulgaria (марка: София Мел) продава биологично брашно от Австрия.

Производството на бобови култури (около 5500 хектара) изглежда е по-печелившо. Площта, на която се отглеждат в България, е сравнима с тази в Румъния.

Фигура 17: Биологично ръжено брашно на Ecosem

Инфо

Ecosem

www.ecosem.bg

Флора

www.florabioworld.com

Suncomo Foods

www.suncomofoods.com

Pliska Oil

www.pliska-oil.bg

Що се отнася до маслодайните семена (90 % слънчоглед, 10 % соя), България заема едва 15-то място в ЕС; Румъния има шест пъти по-високо производство. Въпреки това слънчогледът обикновено расте добре в Източна Дунавска равнина. **Suncomo Foods** от Калипетрово е водещата компания във веригата за създаване на стойност на биологичния слънчоглед в България. Дружеството принадлежи на холандската Tradin Organic (част от Asomo Group) и преработва само биологичен слънчоглед, като произвежда олющени зърна, масло и пелетизирано кюспе за фураж. **Pliska Oil** също има биологична линия и произвежда биологично масло, бутилирано за българския пазар. Биологичната соя може да придобие по-голямо значение в близко бъдеще, тъй като се насърчава от селскостопанската политика на ЕС със специфични субсидии и кредитирането на соята като екологична компенсаторна площ.

Фигура 18: Биологични слънчогледови семена на Smart Organic

Плодове, ядки, зеленчуци

Биологични плодове се произвеждат на около 5 000 хектара: 90 % костилкови плодове и 10 % ябълки. България заема осма позиция в Европа и отглежда около половината от това, което северната ни съседка Румъния отглежда. Отглежданите черупковите видове (бадеми, лешници, орехи) са около 12 000 ха, което прави това производство по-важно.

Плодове: Клъстер за биологични плодове е Кюстендилската долина. Тук се намират и предприятията за преработка на биологични плодове **Струма плод** и **Серена**, които сушат голямо разнообразие от плодове и зеленчуци.

Фигура 19: Биологичният фермер Дочо Михайлов произвежда вишни за марката “Хармоника” на Био Българи

Яблена Натура от Ботевград на североизток от София е основен производител на ябълки и круши, който през по-голямата част от годината снабдява големите български вериги супермаркети (Billa, Lidl).

Биологичният ябълков сок **Gaya** идва от Русе в Дунавската равнина от компания, която само частично преработва биологични ябълки. В Дунавската равнина работи и фирма **Веда**, която произвежда голямо разнообразие от биологични плодове.

Инфо

Струма плод

www.strumafruit.com

Серена

www.serenaltd.com

Яблена Натура

www.yablenanatura.com

Gaya

www.gaia.bg

Веда

www.veda-pleven.com

Трифонов

www.cherry-berry.eu

Биологични вишни се произвеждат много в Черноморския регион на България, например във фермата на Дочо Михайлов, който произвежда вишни за сироп и сладкото на Хармоника. Друг производител на вишни е фермата на д-р Слави **Трифонов** край Карлово която е част от винарска изба “Домейн Трифонов”. Чистият биологичен сок от вишни се предлага за българския и международния пазар в стъклени бутилки и по-големи съдове.

Дребноплодни: България е известна най-вече с аронията, но също така и с по-малко значимите култивирани малини и боровинки, както и с диворастящи боровинки, червени боровинки и къпини. Горските плодове са предназначени предимно за преработка; само част от тях се произвеждат за прясна консумация. При биологичната арония двамата големи производители са **Арония Алайф Агрикалчър ЕООД** от София и **Органик Арония ООД** от Добрич.

Най-големият производител при малините е Ековита (и сестрински дружества), принадлежащи на италианската **Rigoni di Asiago**, един от най-големите производители на биологични конфитюри в Европа. Rigoni di Asiago започва дейността си в България още през 1993 г., като произвежда биологични малини и ягоди, отглеждани на собствена земя и от трима външни производители. Почистените и замразени плодове се транспортират до Италия, където се извършва цялото производство на конфитюри. Освен това дружеството се занимава с организиране на събиране на диви биологични боровинки, които се преработват допълнително в Румъния. Биологичните ябълки се отглеждат на 200 хектара само за преработка. В селското стопанство са заети 1 300 работници, а в преработката – 100.

Фигура 20: Преработвателна фабрика Ековита на Rigoni de Asiago в Пазарджик

Значително по-малки преработватели на горски плодове са **Istar Eco Consult** на Герасим Дочев, произвеждащ замразени горски плодове край Тетевен в Стара планина предимно за износ, както и **Jam & Jam** от Пловдив, произвеждащ 16 биологични конфитюра от ягоди и други горски плодове и плодове. Производител на биологични боровинки е фирма **Арком** (марка: Белмекен) в Горнотракийската низина, която от 2014 г. отглежда боровинки и ги преработва в сладка и сокове. Фирма **Балевски и Киров** от района на Стара планина е специализирана в изкупуването и преработката на биологични шипки, като ги преработва в брашна, чайове, масла и конфитюри. Фирмата представи България на Зелената седмица 2023.

Инфо

Aronia Alive Agriculture

www.aroniabg.eu

Organic Aronia

www.organic-aronia-bg.com

Rigoni di Asiago

www.rigonidiasiago.it

Jam & Jam

www.jamandjam.com

Арком

www.borovinki.bg

Балевски и Киров

www.balevski.bg

Ядки: Отглеждането на биологични ядки е по-добре от биологичните плодове, тъй като изискват по-малко труд и могат да бъдат по-добре механизирани. Освен това търсенето на биологични бадеми и лешници от страна на местните преработватели (напр. Сمارт Органик и Био България) е много голямо, напр. за производство на закуски. Много ядки се отглеждат в Източнотракийската низина. Най-голямото предприятие за производство на ядки, **Bulgaria Nuts**, обаче се намира в Дунавската равнина и произвежда и изнася биологични масла от бадеми, лешници и слънчогледови семена. Фирмата **Гормоли ООД** от Дунавската равнина е известна със своето биологично орехово масло.

Пермакултура: Не съществуват много примери за пермакултура, но те заслужават да бъдат споменати, тъй като правят биологичното земеделие привлекателно за млади образовани хора, които иначе може би не биха се посветили на земеделието.

Фигура 21: Биологични продукти на ферма за пермакултури Венец

Венец Т ООД близо до Плевен и Троян е биологично пермакултурно стопанство, което произвежда голямо разнообразие от плодове и ягодоплодни продукти. Те си сътрудничат с **Проекта Поликултура**, който прави пермакултурни опити край Казанлък.

Зеленчуци: Биологичните зеленчуци са категорията култури, чието производство е намаляло най-много през последните десет години. Площите с биологични зеленчуци в България заемат едва 17-та позиция в Европа. Най-важното предприятие за производство на зеленчуци, макар и не по площ, а по продукция, без съмнение е **Gimel Organic** с 46 хектара оранжерии в Пазарджик, в които се произвеждат краставици, пипер и зеле; няма обаче

домати поради силен натиск от страна на някои вредители. При краставиците и чушките компанията използва предимно полезни насекоми за борба с вредителите. В Gimel работят 450 служители. Производството е 100 % биологично, като 10 % от него е предназначено за българския пазар (продуктите на Gimel се продават в големите български вериги супермаркети, включително Lidl и Billa), а 90 % – за други страни от ЕС, особено за Германия, която има дългосрочни договори с Edeka и Rewe. Карамфила Гюрова, собственик на Gimel Organic, казва, че нейното конкурентно предимство е наличието на вода и интензивността на слънчевата светлина в Пазарджик с умерени температури през лятото.

Друг производител на зеленчуци, който заслужава да бъде споменат, е **Моравско село** (↪) в подножието на Рила планина, произвеждащ голямо разнообразие от биологични зеленчуци, продавани в биомагазините в цялата страна. Фермата се допълва от малък хотел и ресторант. **Версол** (↪), биодинамична ферма в Стара планина (на 100 км от София) с 13 тунелни оранжерии, и биологична ферма **Софина** (↪) на изток от София предлагат схеми с кошници за клиенти в София.

Две компании присъстват на пазара с консервирани биологични зеленчуци: **Дружба** (↪) близо до Варна и **Консервинвест** (↪) в Тракийската долина. Лютеницата, типичната българска зеленчукова разядка с чушки, не липсва в асортимента на техните продукти.

Инфо

Bulgaria Nuts

www.bulgarian-nuts.com/

Гормоли

www.gourmoli.com

Венец Т

www.venets.co

Проект Поликултура

www.thepolycultureproject.com

Рози

Розовото масло е биологичният продукт, който се свързва най-вече с България. В Казанлъшката долина, южно от Стара планина, се произвежда около половината от световното розово масло. Климатът тук предлага мека зима, дълга и умерена пролет с леки дъждове и висока влажност на въздуха и обилна сутрешна роса. Между средата на май и края на юни цветовете на *Rosa damascena* се берат ръчно преди изгрев слънце и малко след него, за да се постигне най-висока концентрация на маслото. Около 15 % от площите с рози са сертифицирани като биологични, а в производството на биологично розово масло участват около 20 дестилерии.

Въпреки че около 80 % от продуктите от биологични рози се доставят извън България, някои български дружества обхващат цялата верига на стойността, състояща се от отглеждане и бране на рози, дестилация, търговия с масло, производство на козметика и продажба на крайния продукт. Пример за това е компанията **Ina Essentials**. Други са специализирани само в един или няколко сегмента от тази верига на стойността.

Фигура 22: Биологична козметика на Ina Essentials

Ina Essentials

Ina Essentials е преди всичко биологична ферма, една от най-старите в България (от 2003 г.), която отглежда рози и други ароматни растения (лавандула, шипка, лайка, салвия) на 100 хектара, но също така плодове, зеленчуци и маслодайни семена на още 50 хектара с помощта на оборски тор и растителни екстракти. Семейната компания, чието начало е поставено от Николай Ралчев и Веселина Ралчева, скоро започва да работи със собствена дестилерия, но пробивът идва едва през 2019 г., когато продуктите от дестилацията се преработват допълнително в козметика, създава се марката Ina Essentials, а децата им отварят международни онлайн магазини. Това е било свързано с разходи, но позволява на оборота да скочи от 1 млн. евро на 5 млн. евро. Семейство Ралчеви са допринесли за изграждането на клъстер за биологично земеделие, като са дали пример на други да започнат биологично отглеждане и са направили достъпна сертифицираната си дестилерия. Предприятията за биологично производство на рози обаче обикновено имат много малко производители (Ралчеви работят само с 6 ферми, които произвеждат розови листенца за тях), тъй като за козметиката е от изключителна важност да се контролира целият процес. Разглеждайки факторите за успех на земеделската дейност на Ралчеви, могат да се отбележат три съвременни решения: ранно преминаване към биологично земеделие и придържане към него и в трудни от финансова гледна точка времена, закупуване на земя, когато други земеделски стопани я продават, и изграждане на добри отношения с ромската общност, която съставлява по-голямата част от 200-те работници, събиращи венчелистчетата.

Фигура 23: Биологични рози в Розовата долина в България

Инфо

Ina Essentials

www.inaessentials.com

Със сигурност в България има редица други успешни семейни компании, които интегрират веригата от отглеждането на рози до продажбата на козметични продукти, например **Алтеа Органикс** и **Little Rose Fields**. Други, по-големи компании просто отглеждат биологични рози и произвеждат етерични масла. Важни примери са Bioform, **AgroCO2**, **Еньо Бончев**, **Krimas**, **Brighters** и френската **Biolandes**.

Има около 50 компании, които просто сключват договори със земеделски производители и дестилационни услуги и след това търгуват с етерични масла. **Ayali Group**, например, всяка година сключва договори със 100–150 земеделски производители за производство на различни етерични масла, които се продават в насипно състояние. **Armina**, от друга страна, е българска компания, която предлага само готови за продажба на дребно маркови продукти от биологични етерични масла.

Фигура 24: Козметиката на Армина, произведена от биологични билки

Инфо

Алтеа Органикс

www.alteyaorganics.com

Little Rose Fields

www.littlerosefields.org

Bioform

www.bioform.bg

agroCO2

www.agroco2.com

Еньо Бончев

www.eniobonchev.com

Krimas

www.krimasbg.com

Brighters

www.brighters.bg

Biolandes

www.biolandes.com

Ayali Group

www.ayaligroup.com

Armina

www.armina.bio

Други лечебни и ароматни растения и диворастящи

Другото ароматно растение, с което България е известна, е биологичната лавандула. Тук България заема второ място в Европа след Франция.

Лавандула се отглежда повече в района около Добрич, в близост до Черно море. Тук има биологични компании като **Bul Lavender Oil**, **Bulgarian Essential Oils** и **Agro Bio Farm**.

Други фирми се занимават с различни билки, отглеждани за дестилация или сушене, например **Bulgarian Oils** в Дунавската равнина близо до Русе, **Agro-Oil** и **Плантабул ООД** и двете в Шумен в Стара планина и **Бакалски** в Пловдив. **Ира-Еко** е един от най-големите производители и износители на сушени билки, цветя, корени, плодове и семена (повече от 1000 тона годишно). Растенията обикновено се отглеждат от мрежа от партниращи си местни биологични ферми. Някои от тях обаче са и от диворастящо събиране в обширните планини на България. Търговски партньори са европейски производители на чай и фармацевтични фабрики.

Тенденцията е да се спре събирането на диворастящи видове, отчасти поради липса на работна ръка. Боровинките и къпините все още се събират в диво състояние, както и липовият цвят в Стара планина; за последното обаче е необходимо берачите да се катерят по дърветата, което все по-малко хора са готови да направят. Днес България е едва на осмо място в Европа по събиране на диви плодове след Финландия, Румъния, Беларус, Албания, Украйна, Северна Македония и Гърция.

Фигура 25: Район за събиране в Стара планина

Инфо

Bul Lavender Oil

www.bullavenderoil.business.site

Bulgarian Essential Oils

www.bulgarianessentialoils.com

Agro Bio Farm

www.agrobiofarm.com

Bulgarian Oils

www.bulgarianoils.com

Agro-Oil

www.agro-oil.bg

Плантабул

www.plantabul.com

Бакалски

www.bakalskico.com

Ира-Еко

www.ira-eko.com

Пчеларство

Биологичното пчеларство е още една от опорните точки на биологичния сектор в България. С 223 000 биологични пчелни семейства страната заема първо място в ЕС. Тази позиция се запазва от 2016 г. насам но рискът е, че сега все повече земеделски стопани започват да се отказват. Продукцията от един пчеле кошер, която отива на пазара, е доста ниска (само около 12 кг). Следователно България не е най-големият производител на биологичен мед в ЕС, а Румъния. Много по-голям производител на биологичен мед е Украйна, а натискът върху цената от украинския биологичен мед, който се внася в ЕС, огромен.

Център на биологичното пчеларство в България са Шумен и Сливен (Стара планина), но също и Дунавската равнина. Пчеларите обикновено са свързани с преработвател на мед, който също так изнася меда (основни пазари: Германия и САЩ). Сре по-важните от тях са **Герада**, **РАМ Комерс** и **Българска пчела**, сестринско дружество на Български ядки. Обикновено те работят с 50 до 100 пчелари, всеки от които стопанисва 100–500 кошери (субсидии се изплащат само за първите 250 кошера).

Основният проблем, с който се сблъсква секторът на биологичния мед, е застаряването на пчеларската общност. Поради това Герасим Дочев от Герада изкупува пчелни кошери от пенсиониращи се пчелари и ги предоставя на млади фермери с 50 % предварително финансиране. Друг проблем е доста ниският допълнителен марж, който получават биологичните пчелари. Разликата в цената на конвенционалния и биологичния мед обикновено е само 0,15–0,50 EUR / kg, но разходите са много по-високи, тъй като кошерите трябва да се поставят в диви местности, за да са далеч от големите слънчогледови полета. Това е свързано с високи транспортни разходи, които могат да нараснат, ако цените на горивата се повишат. И накрая, биологичното пчеларство се сблъсква с големи годишни колебания в добивите. Поради това секторът се нуждае от държавна подкрепа под формата на компенсаторни плащания през лошите години.

Фигура 26: Биологичен мед, преработен от Bulgarian Bee

Инфо

Герада

www.geradaorganic.com

РАМ Комерс

www.bulgarianhoney.com

Българска пчела

www.bulgarianbee.com

Млечни и други животински продукти

България е известна и с овчето сирене и някои биологични фермери и млекопреработватели се възползваха от тази възможност. Като цяло обаче броят на биологичните животни е изключително нисък: 3 000 млечни крави, 8 000 овце и 4 000 кози. От друга страна, условията за отглеждане на преживни животни са добри: Търсенето на биологични млечни продукти както на местно ниво, така и в Европа, е голямо, а пасищата са в изобилие (около една четвърт от сертифицираната земя в България са пасища). Инвестиционните разходи за производство на млечни продукти не трябва да са много високи, тъй като особено в Стара планина големи биологични стада (100–200 животни) се пасат на свободна паша с пастир. Козите дори все още се извеждат на паша през есента.

Най-силна на пазара е **Био България** (марка: Хармоника), която работи с две мандри и произвежда гама от биологични млечни продукти от 2006 г. насам. Те са известни с това, че първи на пазара образуват потребителите за биологичните храни.

Млекопреработвателното предприятие **Димитър Маджаров** край Пловдив успява да вкара прясно биологично мляко в големите супермаркети. **Кондов** в Стара планина произвежда биологично сирене предимно от овче и козе мляко, отчасти от краве мляко. Сертифицирано като биологично от 2006 г., повече от три четвърти от продукцията на Кондов се продава в други страни от ЕС или се изнася за САЩ. **M.J. Dairies** в Карлово, в южната част на Стара планина, също има малка линия биологични продукти.

Освен това има все повече примери за животновъдни ферми, които произвеждат собствено сирене, продавано под марките на фермите. Примери за това са козефермите **Todorovfarm** от Русе и **Козле** от Банско, но също и фермата СПЕКТ от Враца.

Първата биологична кланица в България е тази на **Дивата ферма**. Фермата в Югоизточните Родопи с 1200 говеда произвежда прясно и консервирано говеждо месо, както и колбаси. Въпреки това, поради липсата на повече (мобилни) биологични кланици и месопреработвателни предприятия, повечето животни за клане в България се предлагат на пазара като конвенционални.

Биологичните яйца в супермаркетите се внасят предимно от Гърция. Двама български производители на биологични яйца са **Органика** от Дунавската

равнина и Ферма Яйко от Костинброд. Българският закон за ветеринарните изисквания ограничава възможността за отглеждане на птици на открито. Поради това в България са регистрирани само 500 биологични кокошки носачки. Ветеринарният закон също така забранява отглеждането на прасета на открито. Поради това в страната няма биологично свиневъдство.

Накрая трябва да се спомене и морската аквакултура. Тя се развива с бързи темпове и произвежда почти изцяло миди (2 000 до 3 000 тона годишно).

Инфо

Био България

www.harmonica.bg

Димитър Маджаров

www.madjarov.bg

Кондов Ecoproduction

www.kondov.net

M.J. Dairies

<https://moetvoenashe.bg>

Todorovfarm

www.facebook.com/todorovfarm/

Козле

www.facebook.com/kozleood

Дивата ферма

www.divataferma.com

Органика

www.organita.bg

Вътрешен пазар на биологичните продукти

И в България повечето биологични продукти се търгуват чрез вериги супермаркети. По-големите от тях – и тези, които са ефективни в продажбата на биологични храни – са собственост на Германия: Schwarz Group, Rewe Group, dm и Metro AG. Сред българските вериги супермаркети, Фантастико е важен търговец на биологични продукти на дребно. Появиха се и по-малки български специализирани хранителни вериги, които обаче не са толкова успешни, колкото българските онлайн магазини.

Както и в други страни, бебешките храни Hipp бяха тези, които направиха знака за биологично производство известен на българските потребители. По-късно, от 2006 г., Био България с марката си Хармоника въведе биологичните млечни продукти във веригите супермаркети. Потребителите бяха запознати със знака за биологично производство и чрез дейностите на Биоселена, а именно седмичния фермерски пазар в София (всяка сряда) и ежегодния Фестивал на биологичното производство.

Днес размерът на пазара на дребно на биологични продукти се оценява на 50 млн. евро, като се има предвид неотдавнашното покачване на цените. Lidl, Kaufland, Billa и dm са веригите, които допринасят най-много за оборота на биологичните продукти, въпреки че всяка от тях следва различни концепции: Lidl предлага само 80 биологични артикула (15 % български), но сред тях има пресни плодове и зеленчуци. Kaufland (275 биологични артикула, 40 % български) не предлага биологични плодове и зеленчуци, а млечни продукти. Billa разполага с 320 биологични артикула (25 % български), а dm – с цели 500 (20 % български).

Фигура 27: Рафт за биологични продукти в Кауфланд в София

Онлайн магазините също са станали много важни за биологичната търговия на вътрешния пазар. **Ebag** (↳), например има същия оборот за продуктите на Smart Organic, както около 50 дм филиала, каза ни изпълнителният директор на Smart Organic Яни Драгов. Броят на онлайн магазините, специализирани в продажбата на биологични храни, е голям и вероятно ще се наблюдава известна концентрация.

Най-важни интернет магазини за биологични продукти:

- **Balev Bio** (↳)
има 7 магазина в София, Пловдив и Варна
- **Zoya** (↳)
има 8 магазина в София
- **Biomag** (↳)
свързан с Био България с 3 магазина в София
- **Zelen** (↳)
свързан със Smart Organic с 6 магазина в София
- **Foodfolie** (↳)
свързан с вносителя Rostar BG
- **Biobazar** (↳)

Сред горепосочените са и основните вносители на биологични хранителни продукти за пазара на биологични продукти. Биологичните плодове и зеленчуци, независимо дали са вносни или от България, обикновено се доставят от две компании, които разполагат с опаковъчни линии: **BioGreeny** и **Балев Био**.

Понастоящем биологични храни не се предлагат в столовете на детски градини, училища, болници или държавни учреждения, финансирани от държавата. В същото време държавата е най-големият индивидуален потребител на храни. За първи път биологични плодове, зеленчуци и млечни продукти бяха включени в програмите “Училищен плод” и “Училищно мляко” през учебната 2022–2023 г. Въпреки че само 4 от 50-те доставки бяха биологични, това е добро начало и може да помогне за увеличаване на местното производство. Освен това прилагането на Директивата за зелените обществени поръчки в България вече може да даде възможност на общините и министерствата да включат местно произведени биологични продукти в изискванията, които се дават на доставчиците.

Стабилното нарастване на оборота в продажбите на биологични продукти може лесно да се разбере на фона на това, че паричният доход на

глава от населението значително се е увеличил (с 50 % за периода 2016–2021 г.). Това е довело до увеличение с 43 % на разходите за храни и напитки (Български национален статистически институт). С увеличаването на благосъстоянието се промениха и моделите на потребление и потреблението на по-скъпи храни на глава от населението нарасна значително, например кашкавал от 3,9 на 5,1 кг, плодови сокове от 4,9 на 6,8 кг и ядки от 1,0 на 1,5 кг. Това предоставя възможности, от които биологичният сектор трябва да се възползва.

Фигура 28: Магазин Балев Био във Варна

Инфо

BioGreeny

www.biogreeny.com

Балев Био

www.balevbio.bg

Извод

България е в дъното на класацията в Европа по отношение на биологичните площи. Държавната политика в подкрепа на биологичното земеделие не е последователна и не успява да балансира уязвимите места. Това най-вероятно ще се промени сега в рамките на целта на ЕС за достигане на 25 % от площите с биологично земеделие.

Без наличието на голям брой семейни ферми със смесено производство и зърнени култури, както и на големи специализирани производители на зърно, които да преминат към биологично земеделие, секторът няма да се разрасне значително. Опитът показва, че не субсидиите ги карат да преминат към биологично земеделие и да останат такива; вместо това бюрократичната схема за субсидии може да бъде пречка. Необходимо е да се положат усилия за създаване и подкрепа на пазарни структури под формата на изкупвателни дружества или кооперативи със съоръжения за логистика на зърното и обработка след прибиране на реколтата. Сега правителството трябва да подкрепи такива частни инвестиции. Малката държава Молдова може да послужи за модел в тази област. Биологичните бобови култури и соя, чието отглеждане става все по-изгодно, ще направят сеитбооборота на биологични зърнени култури по-изгоден.

Освен в подсектора на зърнените култури, растеж може да се очаква и в подсектора на

биологичното животновъдство, ако се осигури адекватна държавна подкрепа. В Европа България може да бъде много конкурентоспособна в областта на биологичното пчеларство и производството на мляко навсякъде, където се доразвиват земеделските практики с ниска интензивност. Те не изискват много физически инвестиции, а гаранции за лошите години, които правителството трябва да осигури. Голямото търсене на пазара и наличието на висок клас изкупвателни и преработвателни предприятия са предимство за по-нататъшното развитие на животновъдството.

Друго предимство е новото обединение на биологичния сектор с меморандума, подписан от дванадесет организации на гражданското общество. Надяваме се, че това ще доведе до по-добър диалог с правителството и до по-малко бюрократични процедури за контрол и подпомагане на биологичното производство.

ИЗТОЧНИЦИ

Фигури

1	Карта на България	3
2	Карта на размера на земеделските стопанства от преброяването им през 2020 г. (Източник: Министерство на земеделието)	6
3	Стойност на българския износ (Източник: UN Comtrade)	7
4	Основни етапи в развитието на биологичното земеделие (Източник: Christoph Arndt)	9
5	Биологично мляко на Био България ООД (Снимка: Био България ООД)	10
6	Развитие на биологичното земеделие в България (Източник: FiBL, Министерство на земеделието)	10
7	Българско биологично козе сирене на изложението BioFach 2023 (Снимка: Козле ООД)	14
8	Регистрирани контролни органи в България и брой на сертифицираните от тях оператори през 2023 г. (Източник: Министерство на земеделието)	16
9	Ферма за биологични зеленчуци "Софина" и собственикът Стоян Симеонов (Снимка: Christoph Arndt)	17
10	Биологични месни продукти на седмичния фермерски пазар на Биоселена (Снимка: Christoph Arndt)	18
11	Анелия Хаджиева, мениджър на веригата за доставки в Био България ООД, с Кристоф Арндт от EkoConnect (Снимка: Анелия Хаджиева)	20
12	Био бадемово масло Harmonica (Снимка: Био България ООД)	20
13	Биологични бадеми Harmonica (Снимка: Био България ООД)	20
14	Барче на Smart Organic, произведен за марката Alesto на Lidl (Снимка: Christoph Arndt)	20
15	Лозови масиви на Edoardo Miroglio с хотел в центъра (Снимка: Christoph Arndt)	22
16	Позиция на България в Европа по размер на биологичното производство (Източник: FiBL, Eurostat)	23
17	Биологично ръжено брашно на Ecosem (Снимка: Christoph Arndt)	23
18	Биологични слънчогледови семена на Smart Organic (Снимка: Christoph Arndt)	24
19	Биологичният фермер Дочо Михайлов произвежда вишни за марката "Хармоника" на Био Българи (Снимка: Био България ООД)	24
20	Преработвателна фабрика Ековита на Rigoni de Asiago в Пазарджик (Снимка: Christoph Arndt)	25
21	Биологични продукти на ферма за пермакултури Венец (Снимка: Венец Т ООД)	26
22	Биологична козметика на Ina Essentials (Снимка: Ina Cosmetics Ltd.)	27
23	Биологични рози в Розовата долина в България (Снимка: Christoph Arndt)	27
24	Козметиката на Армина, произведена от биологични билки (Снимка: Армина ООД 25 Район за събиране в Стара планина 29)	28
25	Район за събиране в Стара планина	29
26	Биологичен мед, преработен от Bulgarian Bee (Снимка: Българскиан Нътс ООД)	30
27	Рафт за биологични продукти в Кауфланд в София (Снимка: Christoph Arndt)	32
28	Магазин Балев Био във Варна (Снимка: Christoph Arndt)	33

За изготвянето на този доклад бяха проведени интервюта със следните заинтересовани страни:

No	Име	Компания Организация	Дейност	GPS координати
1	Карамфила Гюрова	Gimel Organic	Производител на биологични оранжерийни култури	42.1889, 24.2175
2	Анелия Хаджиева	Био България (Марка: Хармоника)	Производство на храни, опаковане на дребно	42.6615, 23.3186
3	Антоан Чаракчиев	Министерство на земеделието	Директор на отдел "Биологично земеделие" (до април 2023 г.)	42.6962, 23.3148
4	Яни Драгов	Смарт Органик	Производство на храни, опаковане на дребно	42.6652, 23.2509
5	Д-р Стоилко Апостолов	ФБЗ Биоселена	Проекти и консултации в областта на био земеделието	42.6370, 24.8025
6	Веселина Ралчева	Ina Essentials Българска Асоциация Биопродукти	Производител и преработвател на биологични рози Българска Асоциация Биопродукти	42.5066, 24.1856
7	Стоян Симеонов	Биологична ферма Софина	Производител на биологични оранжерийни култури	42.6407, 23.6522
8	Герасим Дочев	Герада, Istar Eco	Търговец на биологичен мед и замразени плодове	42.6983, 23.3210
9	Димитър Петков	Ековита	Производство и преработка на биологични плодове	42.1781, 24.3277
10	Alberto La Rosa	Edoardo Miroglio	Производител на биологично вино	42.4036, 26.1555
11	Георги Кръстев	Ayali Group	Производител на биологични етерични масла	42.4955, 26.4871
12	Йордан Фотев	Йордан Фотев	Производител на биологични бадеми	42.4648, 26.9698
13	Кристиян Жеков	SKLBP	Асоциация на контролните органи	42.4648, 26.9698
14	Жулиета Димова	Агенция за биологично сертифициране (BG-BIO-17)	Контрол и сертифициране на биологични продукти	42.4648, 26.9698
15	Д-р Слави Трифонов	Национална Био Асоциация Domain Trifonoff	Национална Био Асоциация Производител на биологично вино и сокове	42.4914, 24.8119
16	Марияна Милтенова	Agribusiness Consult Национален съюз на градинарите	Консултации за инвестиции в биологичното производство Асоциация на производителите на градинарите	42.7151, 23.1347